

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för mat, miljö och hälsa MHM

Lärare talar om resurshushållning i hem- och konsumentkunskap

Agneta Isacsson & Anne Törnkvist

**Examensarbete inom lärarprogrammet i hushållsvetenskap,
inriktning hem- och konsumentkunskap, 15 hp**

Handledare: Helena Åberg

Examinator: Marianne Pipping Ekström

Datum: juni 2008

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för mat, hälsa och miljö MHM
Box 320, SE 405 30 Göteborg

Titel: Lärare talar om resurshushållning i hem- och konsumentkunskap

Författare: Agneta Isacsson och Anne Törnkvist

Examensarbete inom lärarprogrammet i hushållsvetenskap,
inriktning hem- och konsumentkunskap, 15 hp

Handledare: Helena Åberg

Examinator: Marianne Pipping Ekström

Antal sidor: 30 + 3 bilagor

Datum: juni 2008

Sammanfattning

I dagen samhälle är de allra flesta medvetna om att det måste till en förändring av vårt beteende för att hejda den alltmer negativa miljöpåverkan på vår jord. I skolan har hem- och konsumentkunskapsämnet en stor funktion att fylla, då ett av ämnets fyra perspektiv är resurshushållning. Resurshushållning är enligt kursplanen ett samspel mellan människa, samhälle och natur. En förståelse av detta samspel krävs för att eleven skall kunna forma en livsstil som leder till ett hållbart samhälle. I lärarnas arbetsuppgifter ingår att tolka kursplaner som sedan skall förankras i undervisningen. Vi har därför valt att göra en undersökning om hur lärare talar om resurshushållning i sin undervisning.

Syftet med vår studie var att undersöka hur HK-lärare talar om perspektivet resurshushållning i sin undervisning. För att få svar på vårt syfte ställdes följande frågor:

- Vad betyder resurshushållning för lärarna i undervisningen?
- Vad tar lärarna upp om resurshushållning i undervisningen?
- Hur påverkar eleverna undervisningen när det gäller resurshushållning?
- Hur påverkar lärarens livsstil deras undervisning i resurshushållning?

Undersökningen genomfördes med hjälp av kvalitativa intervjuer. Deltagarna i undersökningen är sex hem- och konsumentkunskapslärare som är verksamma på grundskolans senare del i två kommuner i södra Sverige. Arbetets resultat bygger på analys av intervjuerna med hjälp av HK-kursplanens definition av resurshushållning, NU-03 och produktions- och konsumtionscykeln.

Alla respondenter talar om resurshushållning som något som pågår ständigt i undervisningen, det är ingen enskild aktivitet. Ett fåtal av våra respondenter talar om resurshushållning i sin undervisning utifrån kursplanens definition, där resurshushållning ses som ett samspel mellan människa, samhälle och natur. Dessa respondenter ger exempel på aktiviteter där eleverna får tillfälle till reflekterat görande, vilket krävs för att få en förståelse för detta samspel. I vår undersökning framkommer också att de flesta respondenters synsätt på resurshushållning är likvärdig i det egna hushållet och i undervisningen.

Nyckelord: resurshushållning, hem- och konsumentkunskap, perspektiv, lärare, kursplan, resurser

FÖRORD

Detta arbete har två hem- och konsumentkunskapslärare skrivit tillsammans som en del av vår fortbildning inom hem- och konsumentkunskap. Arbetets olika delar har genomförts tillsammans för att erhålla en så bred kunskap och förståelse som möjligt.

Valet av perspektivet resurshushållning som studieobjekt beror på att vi ville få mer kunskap om hur vi kan praktisera detta i vår undervisning. Genom arbetet har vår kunskap vidgats och gett nya impulser till hur vi kan arbeta vidare med resurshushållning i vårt möte med elever.

Vi vill här rikta ett stort tack till de personer som möjliggjort det här arbetet, våra intervjupersoner som ville dela med sig av sin kunskap, våra förstående familjer som undrade var vi höll hus och vår uppmuntrande handledare Helena Åberg. Utan er hade vi inte kunnat genomföra vårt arbete.

Göteborg, juni 2008

Agneta Isacsson och Anne Törnkvist

Innehållsförteckning

Inledning.....	4
Bakgrund	5
Samhälle, hushåll och natur	5
Svensk läroplan och kursplan.....	6
Hem- och konsumentkunskap - ett ämne med perspektiv.....	7
Faktorer som påverkar miljöundervisning	8
Handlingsmönster.....	9
Tidigare forskning	11
Innebörder om en hållbar utveckling	11
Resurshushållning i nationell utvärdering, NU 03	12
Sammanfattning av bakgrund.....	13
Syfte och frågeställningar.....	14
Metod	14
Metodval.....	14
Urval.....	14
Genomförande	15
Bearbetning och tolkning	16
Etiska överväganden	16
Resultat.....	17
Vad betyder resurshushållning för lärarna i undervisningen?.....	17
Vad tar lärarna upp om resurshushållning i undervisningen?	18
Hushållning med resurser	18
Samspelet mellan hushåll, samhälle och natur.....	22
Hur påverkar eleverna undervisningen när det gäller resurshushållning?	23
Hur påverkar lärarens livsstil deras undervisning i resurshushållning?.....	23
Diskussion	25
Metoddiskussion.....	25
Resultatdiskussion.....	26
Referenser.....	29
Bilaga 1, 1(2).....	31
Bilaga 1, 2(2).....	32
Bilaga 2	33
Bilaga 3	34

Inledning

Lärande är en förutsättning för att människor ska kunna möta de utmaningar som världen står inför. Vad människor lär sig och hur de omsätter det i handling är avgörande för om en hållbar utveckling ska bli möjlig.

(SOU 2004:104 s.9)

Efter det att Al Gore och FN:s klimatpanel fick dela Nobels fredpris år 2007 har miljöintresset bland våra bekanta ökat. Det debatteras miljöfrågor i personalrummet på fikarasten, det finns artiklar varje dag i morgontidningen och det säljs allt fler miljöbilar. Miljöaktivisten Al Gores film, *En obekväm sanning*, har varit en väckarklocka för många. Det går inte att bortse från att något måste göras idag, vi kan inte vänta och låta nästa generation ta hand om de problem som uppstår genom vår livsstil. Bilder på smältande glaciärer i boken *En obekväm sanning* (Gore, 2007) visar påtagligt vad som håller på att ske. I vårt arbete som hem- och konsumentkunskapslärare möter vi elever som har ett miljöintresse, eleverna är medvetna om att något måste göras.

Dalaskolan Södra är ett exempel på hur miljöundervisning i grundskolan i Sverige kan gå till. Här används mat och måltider som ett redskap för att öka elevernas miljöintresse. Eleverna har en engagerad hem- och konsumentkunskapslärare som har ett grundligt miljöintresse, vilket avspeglas i hennes undervisning. I årskurs sex tar maten, energin och vattnet upp som resurs. Eleverna får reflektera kring hur de kan försvara måltider ur miljösynpunkt, tänka på vad de gjorde för att ta hänsyn till miljön vid tvättning osv. I årskurs sju får eleverna i läxa att fundera på hur de visat miljöhänsyn när de arbetar i hemkunskapen. Synpunkter som kommer fram kan vara ”jag skalade inte potatis under rinnande vatten”, ”vi stängde av plattan några minuter innan potatisen var klar”. I årskurs åtta är mat och miljö i fokus där matproduktion och transporter lyfts. Eleverna får göra jämförelse mellan pommes frites och klyftpotatis i ugn. En annan uppgift är att laga en miljöanpassad måltid som ställs mot en miljövärsting till måltid. I årskurs nio får eleverna göra ett miljöarbete: ”Så blir du miljönär i ditt eget hushåll”. Eleverna väljer själva ämne kring avfall, energi, rengöring, miljömärkning eller matproduktion. Till sitt område formulerar eleverna tre frågeställningar som ska besvaras (Skolverket, 2002a).

Elevernas och vårt ökade miljöintresse samt oro för framtiden har gett oss motivation och nyfikenhet på hur andra lärare inom ämnesområdet arbetar med resurshushållning.

Hem- och konsumentkunskap, i fortsättningen används förkortningen HK; är ett ämne där vardagslivet och hemmet står i centrum. Kunskapsområdena som behandlas i HK är mat och måltider, konsumentkunskap, boende och social gemenskap. I undervisningen inom de olika områdena anläggs fyra perspektiv, hälsa, kultur, jämställdhet och resurshushållning (Skolverket, 2002b). I kursplan för HK är inte teori och praktik åtskilda vid verksamheter i hushållet. Genom att eleverna utför verksamheter i HK och sedan får möjlighet att reflektera över det som skett blir handlingarna kunskap. Gustavsson (2002) talar om reflektion-i-handling och menar att man inte gör två olika saker när man praktiserar och tänker. Det är inte så att man först tänker för att sedan praktisera, utan detta sker samtidigt i handling. Genom att reflektera över vad man gör kan vi styra våra handlingar på ett medvetet sätt och nå kunskap som vi kan använda oss av i framtiden. Ett av HK-utbildningens mål är att ge kunskaper för och erfarenheter av att fatta beslut i de valsituationer som uppstår i ett hushåll (Skolverket, 2000 b).

I utredningen *Hållbar utveckling i skolan* (Skolverket, 2002a) berättar flera lärare att det finns ett stort engagemang bland elever när miljöfrågor diskuteras utifrån ett konfliktperspektiv. I

HK finns det stora möjligheter att diskutera miljöfrågor i undervisningen genom att anlägga perspektivet resurshushållning.

Syftet med vårt arbete är att ta reda på hur några lärare i HK beskriver sitt arbete med resurshushållning i sin undervisning. Vi vill även se hur eleverna visar sitt engagemang i undervisningen i resurshushållning. Genom detta arbete vill vi kunna ge ett underlag som gör det möjligt inte bara för oss utan för andra som läser detta arbete att reflektera och stärka sin kompetens inom resurshushållning.

Bakgrund

I bakgrunden beskrivs samspelet mellan samhälle, hushåll och natur inom hushållsvetenskap. De olika styrdokument som rör grundskola och ämnet hem- och konsumentkunskap behandlas samt faktorer som påverkar miljöundervisning och människors handlingsmönster. Även tidigare forskning inom skolan kring resurshushållning och hållbar utveckling beskrivs.

Samhälle, hushåll och natur

1873 föreslog Ernest Haeckel att det skulle utvecklas en ny vetenskap vars uppgift var att studera organismer i deras miljö. Vetenskapen benämndes ekologi, från grekiskans oik som betyder hus eller levande plats. Utgångspunkten var att liv och miljö är oskiljaktiga delar i en större helhet (Bubolz & Sontag, 1993). I början på 1900- talet började man, främst i USA, att använda sig av ekologiska begrepp inom hushållsvetenskapen. Förgrundsgestalten till denna vetenskap var Ellen Swallow Richards. Hon var den första kvinnan i USA som utbildade sig till kemist, och även den första kvinnan som blev medlem i en vetenskaplig fakultet. Richards föreslog att vetenskapen skulle benämnas ”human ecology” och behandla det växelvisa och ömsesidiga beroendet i den mänskliga miljön. Benämningen kom senare att ändras till ”home economics” (Bubolz & Sontag, 1993).

Bubolz och Sontag (1993) beskriver en familjeekologisk teori där basen i systemet är familjen med dess olika åtaganden gällande ekonomiska och sociala frågor. Familjen är en del av det ekologiska systemet, och beroende på vilka val familjen gör påverkar de både världen och den egna familjen.

Ett flertal svenska forskare har använt sig av Bubolz och Sontags (1993) familjeekologiska teori i sin forskning. Shanahan (2003) skriver om hushållsvetenskapens intresse för ekologiska samband benämnt hushållsekologi. Shanahan använder sig av ett ekologiskt system som har tre övergripande begrepp. Det första begreppet består av organismen, här hushållet/familjen, som har olika konstellationer och där meningen med aktiviteten är att uppfylla människans behov. Det andra begreppet består av omgivningen, den vardagliga kontexten, som är allt som omger hushållet. Omgivningen kan klassificeras i tre kategorier; social miljö, människogjord miljö och naturen. Det tredje begreppet visar på mönstret för samspelet mellan organismen och omgivningen. Dynamiken mellan organismen och omgivningen är ett samspel som för hushållets del går ut på att överleva och uppnå sina mål. Genom sitt sätt att använda resurser och genom sitt handlande anpassar sig hushållet till eller förändrar omgivningen. Ett av de beskrivna sambanden mellan hushåll och omgivning är resurshushållning i det ekologiska systemet. Shanahan anser att ”resurshushållning är motorn i det hushållsekologiska systemet” (Shanahan, 2003, s. 174). Medlemmarna i familjen agerar på olika sätt för att överleva och för att kunna leva ett gott liv. För att klara detta använder hushållet både materiella och immateriella resurser. Genom att hushållet både kan producera och konsumera skapas nya resurser för samhället. I dessa processer som sker i hushållet skapas också avfall. Beroende på hur hushållet agerar utifrån dess tidigare erfarenheter och kunskaper sker ständiga förändringar. Hushållet ses här som ett självkontrollerande system

som strävar efter balans men om det utsätts för stora påfrestningar eller förändringar kan det haverera.

Grönqvist och Hjalmskog (1998) använder sig också av Bubolz och Sontags familjeekologiska teori som den beskrivs i ”den ekologiska modellen”. I modellen sätts hushållet och dess medlemmar i fokus, i förhållande till en omgivning skapad av människa och en omgivning i form av natur. Samspelet mellan hushåll och miljö finns också med i den ekologiska modellen. Hushållet agerar alltså både med den människoskapade och den naturliga miljön. Utifrån denna modell har Grönqvist och Hjalmskog (1998) hämtat sin ide till HK-globen (Se figur 1). HK-globen beskriver samspelet mellan hushåll, samhälle och natur. I centrum befinner sig människan i hushållet, där hon utför olika handlingar. Människan är omgiven av samhället, som i sin tur är omgivet av naturen. Genom att ringarna placerats i varandra vill författarna visa att hushållens välbefinnande är beroende av tillståndet i naturen. Pilarna i figuren visar på interaktionen och det ömsesidiga beroendet mellan människa, samhälle och natur.

Figur 1. HK-globen. Hämtad från Uppsala Universitet.

Svensk läroplan och kursplan

All verksamhet i skolan regleras av olika dokument. I dokumentet Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo94 (Utbildningsdepartementet, 2006) beskrivs den värdegrund som skall genomsyra skolans verksamhet och vilket uppdrag skolan har. Beskrivning av skolans mål och riktlinjer för verksamheten finns också här. I detta styrdokument finns inte resurshushållning nämnt. Däremot tas närliggande begrepp upp som hållbar utveckling och miljö. Hållbar utveckling nämns under skolans uppdrag. I skolan skall undervisningen ”belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling” (Utbildningsdepartementet, 2006, s. 6). En av skolans viktiga uppgifter är att ge eleverna sammanhang och överblick. Genom att anlägga ett övergripande

...miljöperspektiv får de möjligheter både att ta ansvar för den miljö de själva direkt kan påverka och att skaffa sig ett personligt förhållningssätt till övergripande och globala miljöfrågor. (Utbildningsdepartementet, 2006, s. 6)

Skolan har ett ansvar för att varje elev minst skall uppnå vissa mål. Under de mål som alla elever skall uppnå i grundskolan ägnas två av sexton punkter åt miljön. Efter genomgången grundskola ansvarar skolan för att varje elev:

- känner till förutsättningarna för en god miljö och förstår grundläggande ekologiska sammanhang,
- har grundläggande kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa samt har förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan och miljön. (Utbildningsdepartementet, 2006, s. 10)

I varje enskilt ämne finns det en kursplan som är ett komplement till läroplanen. I kursplanen beskrivs hur ett ämne kan bidra till att elevernas utveckling följer de mål och värden som anges i läroplanen. I kursplanen beskrivs varje ämne, ämnets syfte och hur ämnet är uppbyggt. De mål som eleven ska ha uppnått vid grundskolans slut finns i kursplanen. Dessa mål utgör betygsnivån för godkänt. Vid en genomgång av grundskolans samtliga kursplaner för årskurs 6-9 finner vi att begreppet resurshushållning finns med i kursplanen för HK, naturorienterande ämnen och slöjd. I HK-ämnet beskrivs hur eleven ska agera i hushållet. Här anges att eleven ska

...ha kunskaper om resurshushållning för att kunna välja och använda metoder, redskap och teknisk utrustning för matlagning, rengöring och tvätt i hushållet samt kunna hantera dem på ett för situationen funktionellt och säkert sätt. (Skolverket 2000b)

för att uppnå målet för godkänt. Av ämnena HK, naturorienterande ämnena och slöjd har hk det tydligaste målet i kursplanerna med avseende på resurshushållning. Det finns med under de mål som alla elever ska ha uppnått när de lämnar grundskolan. I övriga ämnen är det inte ett lika tydligt krav som krävs av alla elever. Björneloo (2007) finner liknande resultat för ämnet HK vid en genomgång av grundskolans läroplan och kursplaner. Enligt Björneloo har HK de konkretaste målen med avseende på miljöundervisningen i skolan.

Hem- och konsumentkunskap - ett ämne med perspektiv

I kursplanen för hem- och konsumentkunskap beskrivs ämnets syfte och roll.

Utbildningen i hem- och konsumentkunskap ger kunskaper för livet i hem och familj samt förståelse för det värde dessa kunskaper har för människa, samhälle och natur. (Skolverket, 2002b)

Hk- ämnet integrerar de fyra kunskapsområdena mat och måltider, social gemenskap, boende och konsumentekonomi till en helhet genom att de utgår från verklighetsnära situationer i hemmet och i elevernas nyfikenhet och frågor (Skolverket, 2000). I HK genomför eleverna olika handlingar i verksamheten som de får reflektera över. Gustavsson (2002) talar om att vi gör saker i vår vardag som upprepar sig, de blir till rutiner. Om man börjar tvivla på sina rutiner uppkommer ett behov av att bryta mönstret. Detta sker genom att man upprättar en distans till det alltför bekanta. Nu kan människan reflektera över vad hon gör. Gustavsson (2002) kallar detta för reflektion-i-handling. I denna process kan människan nå ny kunskap som kan vara användbar i framtiden. Reflektion -i- handling krävs för att eleverna ska kunna fatta beslut i valsituationer som uppstår i ett hushåll, som är ett av HK-utbildningens syften (Skolverket, 2000 b).

Under arbetsprocessen ska eleverna reflektera ur flera perspektiv. De perspektiv som skall genomsyra undervisningen är hälsa, resurshushållning, kultur och jämställdhet. Hälsa är inte endast en fysologisk dimension utan ingår även som ekonomisk, materiell och psykosocial. Det handlar om att använda resurser på ett medvetet sätt, stärka elevens tillit till sin egen förmåga att agera med andra och hushållsarbetets välbefinnande effekt på individen och andra. Undervisningen skall skapa förutsättningar för och stödja eleverna i deras livsstilsval (Skolverket, 2002b, Skolverket, 2000). Kulturella, historiska och internationella jämförelser när det gäller traditioner, förändringar och variationer i hushållets verksamheter ger en insikt om samhällets förändring mot mångfald och pluralism. Det handlar om sinnesupplevelser, om att skapa och om människors olika sätt att tänka och agera. Genom att arbeta i olika gemenskaper ges eleven möjlighet att identifiera, analysera och formulera frågor kring jämställdhet. Elever uppmanas reflektera över vilka konsekvenser olika lösningar får (Skolverket, 2002b, Skolverket, 2000). Resurshushållning ses ur både ett lokalt och globalt perspektiv. Det gäller att skapa en förståelse för samspelet mellan hushåll, samhälle och natur för att skapa förutsättningar för ett hållbart samhälle (Skolverket, 2002b).

Med resurshushållning avses hushållning med såväl mänskliga som ekonomiska och andra materiella resurser och naturresurser, både lokalt och globalt. Förståelsen av samspelet mellan hushåll, samhälle och natur utgör grunden för elevens aktiva deltagande i formandet av en medveten livsstil och ett hållbart samhälle. (Skolverket, 2002b s. 19)

För att tydliggöra vad som menas med aspekterna, materiella -, ekonomiska -, mänskliga resurser och naturresurser har vi tagit hjälp av den elektroniska Nationalencyklopedin.

- Resurs- tillgång som är känd och åtkomlig; i vid bemärkelse ett medel för att underlätta uppnående av ett visst mål för en viss agent.
- Materiell- som rör materien eller den konkreta verkligheten, fysisk; faktisk, reell.
- Ekonomisk- som har att göra med ekonomi.
- Naturresurs- naturföreteelser i form av materia och energi som efterfrågas och utnyttjas av människan.
- Mänsklig- som kännetecknar och är typisk för människan, som tar hänsyn till människor och deras grundläggande behov.

Faktorer som påverkar miljöundervisning

Jucker (2004) skriver om ekologisk rättvis och hållbar undervisning. Han menar att undervisning tillsammans med ekonomi, social sfär, media och det politiska systemet utgör ett av områdena som överför ideologier och livsstil från en generation till en annan. Om undervisningen inte blir en hållbar undervisning, så är det en mycket liten chans att vi klarar övergången till ekologisk rättvisa. Han har sammanställt en lista med fundamentala undervisningsfaktorer som han anser behövs för att få till stånd en önskad övergång. Ett urval av dessa undervisningsfaktorer är:

Lärare som är förebilder. Om man vill lära eleverna om hållbarhet så räcker det inte med att låta dom skriva och argumentera om inte lärarna själva lever som dom lär. "If we desire change, we must first change ourselves" (Ghandi). Alltså, lärarna måste själva förändra sitt beteende innan dom kan tänka på att överföra empowerment till sina elever.

Den ekologiska rättviseundervisningen måste ske här och nu. Förändringen kommer inte för att vi drömmer om en global sådan, vi måste börja där vi bor. Det är nödvändigt med en undervisning som innehåller ett nära samarbete mellan skola och samhälle.

Experimentellt lärande. Undervisningen behöver ta avstamp i verkligheten, den har blivit för teoretisk och för långt ifrån det verkliga livet. Ekologisk rättvis

undervisning ska därför innehålla inlärningsituationer som innehåller verkliga livsproblem.

Lärandets empowerment. Lärarens roll ska vara som en katalysator i diskussioner om mänskliga värden och handlingar. Det är alltså inte bara läraren som "äger" kunskapen. Eleverna ska medverka på ett för dem meningsfullt sätt, i den miljö där dom lever och arbetar.

Lära för handling. Ekologisk rättvis undervisning ska utveckla en kapacitet för förändring hos eleverna istället för att framhäva en speciell typ av förändring. (Jucker, 2004, vår översättning)

Genom att skapa öppna möten i undervisningen blir eleven en aktiv medskapare i sin utbildning. Ett öppet möte kan ske genom ett samtal där elevens och lärarens alla erfarenheter får en likvärdig status. Detta medför att eleven själv måste åstadkomma ett förhållande till undervisningsinnehållet. Det öppna mötet ger eleven möjlighet att bli en aktiv deltagare i sin kunskapsutveckling. Ny kunskap får ingen mening om undervisningens innehåll ligger för långt bort från elevens tidigare erfarenheter. Den nya kunskapen för eleven blir då utantillkunskap utan betydelse (Myndigheten för skolutveckling, 2004).

Handlingsmönster

Kunskaper om hur människans handlingar och val får för konsekvenser för miljön måste idag läras in på teoretisk väg enligt Linden (2004). Därför har information och utbildning blivit ett nödvändigt instrument när det gäller miljöproblemen som vi brottas med idag. Det är oftast de "små" åtgärderna som är lättast att få människor att genomföra, som att sortera sopor och lämna returförpackningar, för att dom är lätta att genomföra vanemässigt och för att dom är nära sammankopplade med vardagslivet och dess konsumtion.

Enligt Linden (2004) finns det skillnader mellan människors attityd och handling. "Vägen från ord till handling är kantad av många slags övervägande som leder till skillnader mellan den attityd man har och vad man sedan gör" (Linden, 2004, s. 23). Dessa skillnader beror på:

- Hur tydlig och synlig konsekvensen av mina handlingar blir för miljön.
- Hur krävande och hur stora konsekvenser ändrade handlingar får för den enskilde i vardagssituationen.
- Att människors beslut sker i kortsiktiga tidsperspektiv. (Linden, 2004, s. 23)

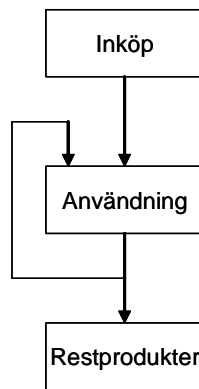
Linden (2004) skriver att dagens miljöproblem i väldigt hög grad har kopplingar till människans handlingar och konsumtionsmönster. För att lösa problemen krävs långsiktiga förändringar, men det är svårt att se kopplingen mellan sina handlingar idag och hur det kan påverka miljön i framtiden. Människor formar sina beslut och handlingar i ett kortsiktigt perspektiv varför den gradvisa miljöpåverkan som sker behöver göras tydlig. Östman (2003) har gjort en nationell och internationell forskningsöversikt om miljödidaktik. Studien visar att de flesta elever har ett miljöengagemang, men när det gäller att ändra den egna livsstilen eller konsumtionsmönster är intresset mindre. De globala miljöfrågorna väcker ett större engagemang än de lokala. Linden (2004) menar att svenskarnas kunskap som drivkraft för sina handlingar är stor, men trots det så förändras svenskarnas handlingar och konsumtion långsamt. Omvärlds och livstilsändrande handlingar som påverkar bekvämlighet och tid är svåra att förändra medan handlingar som är prestigelösa och lätta att genomföra (handla miljömärkt, returförpackningar och sopsortering) har högre acceptans. Vi vet att ungdomar fått en teoretisk kunskap om natur, samhälle och miljö i skolan, men samtidigt konstateras det att ungdomarna har få "miljöanpassade handlingsmönster". De källsorterar eller väljer miljöanpassade färdmedel i mindre omfattning än andra åldersgrupper. Här syns en konflikt mellan att ungdomarna kan mycket om miljö och vilka produkter som är bäst att välja ur miljösynpunkt och att de använder produkterna fel. När attityder och värderingar bygger på teoretisk kunskap kan avståndet mellan ord och handling hos ungdomarna bli stort, De

teoretiska kunskaperna hos den äldre generationen är sämre än i andra åldersgrupper enligt opinionsundersökningar. Den äldre generationen har socialiserats in i handlingar som är miljövänliga därför att de vuxit upp i ett samhälle som var resurssnålt. Man fick lära sig att ta tillvara på det mesta men inte utifrån att man skulle handla miljövänligt utan på grund av små resurser (Linden, 2004).

Linden (2004) har funnit att det finns olika handlingstyper i miljöanpassade vardagshandlingar:

- Passiva handlingar, sådant man lärt sig under sin uppväxt, beteenden man aldrig utvecklat (t.ex. kasta skräp i naturen). Alltså, det är viktigt med tidig fostran.
- Frekventa vanor, handlingar man gör utan att varje gång tänka på varför (t.ex. källsortering, köpa miljömärkt). Man behöver bara komplettera de handlingsmönster man har.
- Planerade handlingar, ändrar inriktningen på ett handlingsmönster och kan därmed skapa nya vanor (t.ex. att läsa innehållsdeklaration). Att öka sin kunskap och ändra attityder kan leda till eftertanke och nyorientering.
- Omvärldsberoende handlingar, byte av en handling innebär att delar av livsstilen måste förändras (t.ex. sänkning av rumstemperatur). För att motivera dessa handlingar krävs förklarande och motiverande information.
- Omställningar, man byter mer eller mindre livsstil. Handlingarna man slutar med måste ersättas med alternativ (t.ex. att börja cykla istället för att åka bil till jobbet). Omställningen är omvärldsberoende (att det finns bra cykelvägar), svåra att förändra och tar lång tid att genomföra.

Pieters (1991) visar genom en konstruerad modell hur produktions- och konsumtionscykeln fungerar i vårt samhälle. Denna modell behandlar råvarans väg genom produktions-, distributions- och konsumtionskedjan. Kedjan startar när råvarorna tas från sin källa och används till att framställa olika produkter, som därefter distribueras till hushållen. Hushållen anskaffar produkten, använder sig av den och bortskaffar den (Se figur 2). Vid anskaffandet av produkten startar konsumtionskedjan. En del av de använda produkterna återförs genast till omgivningen, medan andra först samlas upp för att sedan återföras till omgivningen. Slutligen finns det produkter som samlas in, behandlas och därefter återförs till sin omgivning. Enligt hemsidan för Avfall Sverige (Avfall Sverige) har man inom EU en avfallshierarki där man i första hand prioriterar strävan efter att avfall inte uppkommer genom förbättrade produktionsmetoder och förändrade konsumtionsmönster. Avfallet som ändå uppstår ska i första hand återanvändas och i andra hand återvinnas. I sista hand deponeras avfallet. Pieters (1991) menar att konsumenten har flera möjligheter att välja på vilket sätt de ska göra sig av med varan när den blivit en restprodukt. Målet med återvinning är att använda de icke förnybara resurserna, råvarorna, så lång tid som möjligt i cykeln från det att produkten mister sin originalfunktion tills det att den återanvänds i någon form. Restprodukten kan återanvändas i hushållet eller så kan den återanvändas när den lämnat hushållet genom återanvändning eller återvinning.

Figur 2
Vår tolkning av konsumtionscykeln från Pieters
produktions- och konsumtionscykeln (Pieters, 1991)

Tidigare forskning

Innebörder om en hållbar utveckling

Syftet med avhandlingen *Innebörder av hållbar utveckling* (Björneloo, 2007) är att synliggöra lärares föreställningar om fenomenet hållbar utveckling. De 17 lärarna som deltar i studien har valts ut genom att de har en variation vad gäller kön, ålder, undervisningsområde och utbildningsbakgrund. Lärarnas föreställningar har synliggjorts genom att de har intervjuats. Under intervjun har lärarna uppmanats att fritt "Berätta om något tillfälle då du och dina elever arbetar med hållbar utveckling" (Björneloo, 2007, s. 77). Resultaten av lärarnas föreställningar presenteras i fem olika teman "Helheter och sammanhang, Inlevelse och ansvar, Delaktighet och förståelse, Självkänsla och kommunikationsförmåga samt Förmåga att lära" (Björneloo, 2007, s. 93).

Under temat helheter och sammanhang beskriver lärarna att eleverna behöver utveckla en insikt och förståelse för att det finns en enda värld och att varje enskild handling är betydelsefull hur liten den än är. Eleverna behöver utveckla kunskaper i att se helheter och sammanhang i sin närhet för att sedan kunna omsätta det i kunskap i större perspektiv. Detta kan uppnås genom att låta elever jämföra de egna livsvillkoren med livsvillkor i andra tider och miljöer. En lärare berättar hur eleverna efter ett besök vid en forntidsby beskriver att vikingarna gjorde "Precis som vi". Elevernas funderingar resulterar i att de kan se likheter och olikheter med livet i forntid och nutid och även knyta samman funderingar om livet i framtiden (Björneloo, 2007, s.95-97).

Inlevelse och ansvar innebär att eleverna ska få förståelse för att de kan ha inflytande i olika sammanhang samt ha förståelsen för att de egna valen även får konsekvenser för andra. Eleverna kan lära sig ta ansvar genom att t ex vara representant för klassen i olika sammanhang som matrådsgruppen eller miljögruppen. De ska utveckla förståelse för att det är meningsfullt att delta i beslutsfattandet. Genom att ge eleverna en beredskap att möta det informationsflöde som finns i samhället skapas en möjlighet för att "Eleverna ska kunna göra medvetna val och förstå hur de egna handlingarna påverkar miljön" (Björneloo, 2007, s.114) enligt lärarna.

Inlevelse och förståelse- temat innebär enligt lärarna att eleverna ska kunna identifiera sig med andra människor i sin närhet eller i andra länder. Lärarna anser att det viktigt att eleverna får förståelse för att alla handlingar får konsekvenser för människor i omgivningen. Eleverna

behöver även ”bli medvetna om sina attityder till handlingar och konsekvenser” (Björneloo, 2007, s.118).

Under temat självkänsla och kommunikationsförmåga nämns att lärarna behöver utveckla elevens självkänsla. Elever med god självkänsla är trygga i tillvaron och har bättre möjligheter ”att utveckla en medvetenhet om hur de kan ta ansvar för sina liv och inte bli offer i tillvaron” (Björneloo, 2007, s.126). Enligt lärarna kan god självkänsla utvecklas genom att eleven har en god läs- och skrivförmåga.

Det sista temat som kommer fram i avhandlingen är förmåga att lära. Lärarna betonar vikten av att skolarbetet upplevs meningsfullt av eleverna. De vuxna som finns i barnens omgivning har till uppgift att se till att barnets lust till att lära stimuleras. Björneloo sammanfattar lärarnas svar med att ”Eleverna ska kunna använda olika redskap och metoder för att få tillit till sina möjligheter att lära och utvecklas” (Björneloo, 2007, s. 134).

Björneloos studie visar också att lärarnas svar om undervisning kring hållbar utveckling var ett etiskt projekt. Eleverna ska ”utveckla en attityd till att sätta andras väl före sina egna behov” (Björneloo, 2007, s.143). Eleverna behöver utveckla sin förmåga att tänka i längre perspektiv samt att se olika handlingars konsekvenser. Undervisningen presenteras också som ett kulturbygge där skolans personal ses som både kulturskapare och kulturbärare. Historiska sammanhang, naturen, kulturarv mm bidrar till att ”upprätthålla och/eller skapa olika kulturer” (Björneloo, 2007, s.142). Sist framkommer att individen, eleven, är den som återkommer mellan raderna. Lärarnas svar om undervisning för hållbar utveckling handlar om ”den enskilda elevens tillit, självförtroende, möjligheter, kunskap och förståelse” (Björneloo, 2007, s.142). Björneloo besvarar sin forskningsfråga ”Vilka innebörder av hållbar utveckling kommer till uttryck i lärares beskrivningar av sin undervisning?” (Björneloo, 2007, s.141) med följande svar ”Undervisningen för hållbar utveckling kan ses som en etisk praktik, som ett kulturbygge och som individens hållbara utveckling” (Björneloo, 2007, s.141).

Resurshushållning i nationell utvärdering, NU 03

År 2003 genomfördes en nationell utvärdering av HK, NU-03 (Skolverket, 2005), med huvudsyfte att undersöka i vilken mån undervisningen bidrar till att eleverna når målen i läroplanen, Lpo94, och kursplanen. I utvärderingen har det använts olika utvärderingsinstrument, enkäter till både lärare och elever och en processtudie som bedömdes av lärare och genomfördes av elever i skolor 9. Processtudien var utformad för att synliggöra elevernas kompetens inom alla kunskapsområden och deras förmåga att anlägga de perspektiv som anges i kursplan 2000. I undersökningen deltog 54 lärare med olika utbildning. 72 % av lärarna är behöriga att undervisa i hem- och konsumentkunskap. 13 % har annan lärarutbildning och resterande saknar lärarutbildning (Skolverket, 2005).

I Nu-03 fick lärarna synliggöra vilken innebörd och mening som de gav perspektivet resurshushållning i sin undervisning. Lärarna ombads att svara på frågor där de med fem ord eller uttryck skulle redogöra för vad resurshushållning innebär i deras undervisning. Lärarnas svar har delats in i fyra kategorier:

A – de aktiviteter som pågår i undervisningen

Denna kategori innehåller över hälften av lärarnas svar. De beskriver hur man agerar i klassrummet, det som eleverna gör. Lärarna beskriver bland annat att eleverna hushåller med vatten, el och energi. Källsorterar, återanvänder och komposterar.

B – att skapa en medveten inställning till användning av resurser

En tredjedel av lärarnas svar finns med i denna kategori. Lärarna betonar att det handlar om att använda sin kunskap och tid på ett medvetet sätt. Det gäller att kunna göra vettiga val, samt att inse vilka konsekvenserna blir av de val som man gör även på global nivå.

C – en utmaning av immateriella resurser

En liten del av lärarna finns i denna kategori. Kategorin omfattar etiska dilemman som ”hur livet ska levas”. Här strävar läraren efter att utmana elevernas kunskaper, attityder och värderingar. Frågor som ställs är t.ex. ” Hur väljer Du? Varför – varför inte närproducerat” och ”Vad är det som påverkar dina val.”

D – en definition i kursplan

Ett par av lärarnas svar finns i denna kategori. De använder texten i kursplanen eller använder sig av liknande text med samma innebörd. (Skolverket, 2005, s.48-50)

Författarna till NU-03 skriver att lärarnas svar om resurshushållning i sin undervisning visar att majoriteten av lärarna framhåller att resurshushållning är något som genomsyrar de olika aktiviteter som pågår i undervisningen. Lärarna strävar efter att eleverna ska kunna visa sina kunskaper i handling. Endast ett fåtal lärare har en diskussion kring etiska dilemman som ett sätt att synliggöra de immateriella resurserna (Skolverket, 2005).

Sammanfattning av bakgrund

I vår bakgrund har vi tagit upp resurshushållning utifrån styrdokument, olika texter och tidigare forskning. Vi har jämfört grundskolans olika kursplaner och finner att HK är det ämne som har de tydligaste målen med avseende på resurshushållning (Skolverket, 2002b).

I HK anläggs perspektivet resurshushållning på innehållet i undervisningen. Definitionen på resurshushållningen (Utbildningsdepartementet, 2006) innehåller fyra olika aspekter, naturresurser, materiella resurser, mänskliga resurser och ekonomiska resurser. Resurshushållningens definition innehåller också förutsättningar som krävs för att eleven aktivt skall kunna forma en livsstil och ett hållbart samhälle.

I skolans styrdokument står det att eleven skall få förståelse för hur den egna livsstilen har betydelse för miljön (Utbildningsdepartementet, 2006). Linden (2004) beskriver svårigheterna med att förändra sitt beteende när det gäller handlingar som berör miljö. Människan har lättare för att genomföra små förändringar som inte påverkar livsstilen i så hög grad. Jucker (2004) menar att lärare som inte har en miljömedveten livsstil och inte är beredda att förändra den har svårt att vara trovärdig inför eleverna.

För att beskriva samspelet mellan hushåll, samhälle och natur har vi studerat olika tolkningar av hur samspelet fungerar (Bubolz & Sontag, 1993; Grönqvist & Hjalmskog, 1998; Shanahan, 2003). Vi har även läst litteratur som beskriver vad som sker i samspelet med hjälp av olika cykler och processer, till exempel produktions- och konsumtionscykel (Pieters, 1991) och avfallshierarki (Naturvårdsverket).

Tidigare forskning kring hur lärare talar om hållbar utveckling i sin undervisning visar att temat helheter och sammanhang träder fram. Eleverna behöver utveckla kunskaper i att se helheter och sammanhang i sin närhet innan de sen kan omsätta det i ett större perspektiv (Björneloo, 2007). NU-03 beskriver HK-lärare att perspektivet resurshushållning är aktiviteter som pågår under lektionerna. Lärarna talar också om att de arbetar för att skapa en medveten inställning hos eleverna (Skolverket, 2005).

Genom våra studier har vi motiverats till att undersöka hur HK-lärare bidrar till att eleverna ges möjlighet till att skapa en medveten livsstil. Vi vill nu ta reda på hur andra HK-lärare talar om resurshushållning för att ytterligare vidga våra kunskaper kring perspektivet.

Syfte och frågeställningar

Syftet med vår studie är att undersöka hur HK-lärare talar om perspektivet resurshushållning i sin undervisning.

För att förtydliga vårt syfte har vi följande frågeställningar:

- Vad betyder resurshushållning för lärarna i undervisningen?
- Vad tar lärarna upp om resurshushållning i undervisningen?
- Hur påverkar eleverna undervisningen när det gäller resurshushållning?
- Hur påverkar lärarens livsstil deras undervisning i resurshushållning?

Metod

I metodkapitlet används indelning enligt Stukát (2005) med följande avsnitt: metodval, urval, genomförande, bearbetning och tolkning och etiska övervägande. Diskussionen om metodens tillförlitlighet finns med senare i diskussionskapitlet.

Metodval

I vår undersökning vill vi ta reda på hur HK-lärare talar om perspektivet resurshushållning. Vi har valt att göra en kvalitativ intervjustudie med semistrukturerade frågor, för att vi är intresserade av att få en vidgad förståelse för hur HK-lärare behandlar resurshushållning i undervisningen.

Enligt Trost (2005) används kvalitativa intervjuer när man vill förstå och hitta ett mönster i undersökningen man ska göra. Fördelarna med denna form av intervju är att man kan förstå hur den intervjuade tänker, känner, betar sig, vilka erfarenheter de har och hur den intervjuades föreställningsvärld ser ut. Man bör göra en intervjuguide, där man täckt in de olika områdena som man vill beröra. En nackdel med metoden skriver Trost (2005) är att svaren kan bli styrda av på vilket sätt intervjun utförs. När man ställer frågorna ska man bl. a tänka på att försöka ställa enkla raka frågor, ställa en i taget, försöka vara sig själv och tänka på att orden kan ha olika betydelse för den intervjuade och utfrågaren.

Under intervjun användes en intervjuguide med semistrukturerade frågor (Bilaga 1). Enligt Stukát (2005) ger en semistrukturerad intervju möjlighet att ställa följdfrågor som Hur tänker du nu? I en semistrukturerad intervju behöver inte frågorna ställas i en bestämd ordning. Samspelet mellan den tillfrågade och intervjuaren skapar möjlighet till fylligare svar. En nackdel vid intervjuer kan vara att intervjupersoner ibland kan bli hämmade då de vill "framstå som t.ex. logiska och förnuftiga" (Patel & Davidson, 2003, s. 83). Ljudupptagning under intervjuerna gör det möjligt att återge intervjupersonernas svar exakt. Efter intervjun bör ljudupptagningen transkriberas ordagrant. En nackdel är att transkribering av intervjuerna kan vara tidskrävande (Patel & Davidson, 2003).

Urval

Urvalet av lärare skedde genom att vi frågade kollegor som kunde rekommendera andra hem- och konsumentkunskapslärare den s.k. snöbollseffekten (Trost 2005). Fördelen med detta tillvägagångssätt är att det blir enklare att få tag i personer som är villiga att ställa upp på att intervjuer. Vårt urvalskriterium var att lärarna skulle vara utbildade HK-lärare och arbeta på högstadiet, för att vi ville diskutera undervisningsinnehåll som är knutet till högstadiet då vi själva undervisar där. Då vi ville diskutera hur lärarna förhöll sig till kursplanens mål ansåg vi att de borde vara utbildade HK-lärare. Vi har intervjuat sex lärare från två kommuner i södra Sverige som har arbetat inom yrket mellan sex till 38 år.

Genomförande

Vi började med att göra en ”mindmap” (Dysthe, Hertzberg & Lökenstgard Hoel, 2002) som hjälp för att utveckla vårt område och för att få idéer till vad det kunde innebära. Utifrån den utformade vi ett första syfte med tillhörande frågeställningar.

Widerberg (2002) skriver om olika förprojekt som man kan använda sig av för att få ett större begrepp om vad det är man vill undersöka och för att kunna fastställa särskilda teman. Ett sätt för att se egna mönster och reflektioner är att skriva dagbok. Vi skrev dagbok i fyra dagar om hur vi mötte resurshushållning i privatlivet och i arbetet som HK-lärare. För att kunna fånga upp de tankegångar som dök upp hade vi en liten bok som vi bar med oss och antecknade i under dagen. Efter fyra dagar gick vi igenom dagboken och försökte se ett mönster i våra handlingar och tankar i vårt arbete och privatliv. De mönster som trädde fram handlade om tid, pengar, plats till förvaring och det dåliga samvetet. Med stöd av dagboksstudien, HK-lärobokens kapitel om resurshushållning (Hedelin, Olofsson, Sjöholm & Arvidsson, 2005) och våra frågeställningar gjorde vi en första intervjuguide.

När vi diskuterade intervjuernas utformning med vår handledare blev det en diskussion om vilka läroböcker som används på skolorna. Vi beslöt att göra en analys av läroboken för att se hur den behandlade perspektivet resurshushållning och för att vara väl insatta i bokens innehåll vid intervjuerna. Till analysen av läroboken blev vi inspirerade av metoden som används i den akademiska avhandlingen *Att bli miljömedveten* författad av Adenling (2007). Författaren använder sig av diskursanalys som metod för att analysera miljöhandböcker. I vår analys av läroboken valde vi att titta på hur författarna av läroboken behandlar resurshushållning i förhållande till HK-kursplanens definition av resurshushållning. Under tiden med detta arbete inser vi att läroboksanalysen inte stödjer vårt syfte, så vi avslutar denna del av arbetet. Däremot fann vi att metoden var lämplig att använda i vår analys av intervjuerna.

Efter nästa handledning ändrades intervjuguidens utformning så att den innehöll de fyra områdena som behandlas i HK-undervisningen, mat och måltider, konsumentkunskap, boende och social gemenskap. Vår handledare inspirerade oss till att även använda vignetter i intervjuguiden. I Grønhøj (2002) beskriver Alexander och Becker att vignetter är ”korta beskrivelser av en person eller en social situation”. Enligt Grønhøj (2002) innebär metoden med vignetter att intervjupersonerna uppmanas att ta ställning till en situation som beskrivs konkret. Situationen som beskrivs i vignetter innehåller en begränsad kontext att förhålla sig till. En fördel med vignetter är att man har möjlighet att lyfta fram den situation som man vill belysa. Vår intervjuguide innehöll nu våra frågeställningar och tre vignetter som beskrev olika lektionssituationer inom hem- och konsumentkunskapens områden (Bilaga 1). Vi ville på detta sätt få fram ytterligare information om vad som sker på lärarnas lektioner som har anknytning till resurshushållning. När vi utformade vignetterna använde vi oss av ”tre olika lärarstrategier för handling” (Cullbrand, 2003, s. 38).

Vi utformade också ett missiv (Bilaga 2) som vi skickade ut till våra respondenter. Vi valde att beskriva undersökningen i allmänna ordalag eftersom vi inte ville att respondenterna skulle förbereda sina svar. Enligt Patel och Davidson (2003) behöver inte missivet ge all information om studien, utan endast den information som behövs för att klargöra syftet och motivera personen till att delta i en intervju.

Intervjuer

Vi fick förslag på intervjupersoner från våra kollegor och vi tog kontakt med personerna på olika sätt. Efter denna första kontakt skickade vi ut missivet via e-brev för att säkerställa deras deltagande. Innan intervjuerna genomförde vi en provintervju som pga. tidsbrist och

logistikproblem fick genomföras via telefon i ett trepartsamtal och e-brev. Provintervjun genomfördes med en tidigare kurskamrat, som tyckte att det var intressant och roligt att kunna hjälpa oss i våra studier. Vi gjorde anteckningar under samtalets gång och efter intervjun diskuterade vi ingående resultatet och våra anteckningar. När vi ansåg att vi behandlade intervjuguiden och svaren som framkommit på ett liknande sätt och att intervjun omfattade vår frågeställning var vi redo för nästa steg.

Vi valde att utföra våra intervjuer var och en för sig. Enligt Stukát (2005) är det vanligast att det är en person som intervjuar, eftersom den intervjuade då inte hamnar i underläge. Detta var också mest praktiskt då våra respondenter arbetar i två olika kommuner i södra Sverige. Intervjuerna utfördes i respektive lärares HK-sal under ordinarie arbetstid. Det var ett medvetet val att lägga intervjuerna i HK-lärares lektionssalar, eftersom vi ville inleda intervjun med att gå runt och titta i lokalerna och småprata lite för att skapa en lugn inledning till intervjun. Detta är viktigt enligt Patel och Davidson (2003). Varje intervju tog mellan 30-60 minuter. Respondenterna var informerade om att intervjuerna skulle spelas in och ingen ifrågasatte det. Intervjuguiden är utformad enligt "tratteknik" (Patel & Davidssons 2003, s. 74). I början är frågorna allmänna för att sedan smalna av. Guiden avslutas med vignetter.

Bearbetning och tolkning

Efter varje intervju lyssnade vi igenom samtalet några gånger innan vi började att transkribera våra respektive intervjuer ordagrant i sin helhet i ett ordbehandlingsprogram. Efter transkriberingen träffades vi och lyssnade igenom våra intervjuer tillsammans och skrev var för sig ner en sammanställning av varje intervju för att bilda oss en uppfattning av hur respondenten behandlat ämnet. Efter det läste vi de utskrivna intervjuerna och markerade tillsammans i textmassan det som vi ansåg vara viktigt för våra frågeställningar. På detta sätt framträdde det väsentliga i texten tydligare.

Respondenternas svar sorterades in under olika frågeställningar och kategorier efter gemensam tolkning. Vi började med att titta på vilka aspekter av resurshushållning som respondenterna talar om att de använder sig av i undervisningen genom att använda ett analyschema. För att kunna redovisa resultatet diskuterade vi oss fram till en egen konstruerad modell, resurspropellern (Bilaga 3).

Etiska överväganden

De etiska överväganden som vi gjort handlar om, frivillighet, anonymitet och konfidentialitet. Respondenterna har blivit informerade skriftligt och muntligt innan intervjuerna påbörjades om syftet med studien och om frivilligheten att delta. Vidare informerades muntligen om att materialet skulle behandlas så att obehöriga inte kunde ta del av det och att vi utelämnar information som kan identifiera respondenterna (Stukát, 2005).

Resultat

Under denna rubrik kommer vi att redovisa resultaten från våra intervjuer. Vårt syfte har varit att ta reda på hur våra respondenter talar om resurshushållning. Respondenternas svar kan tolkas på olika sätt. När vi har analyserat respondenterna svar så har vi använt oss av NU-03 (Skolverket, 2005), HK-kursplanens definition (Skolverket, 2002b) och produktions- och konsumtionscykeln (Pieters, 1991). Vi har valt att referera till våra respondenter som lärare A, lärare B och så vidare för att säkra anonymiteten, respondenterna tilldelades bokstäverna slumpvis.

Vad betyder resurshushållning för lärarna i undervisningen?

När vi har analyserat respondenterna svar på vad resurshushållning betyder så har vi använt oss av NU-03 (Skolverket, 2005). Rapportens författare har funnit olika kategorier om vad resurshushållning innebär för HK-lärare. Vid analys av våra respondenters svar har vi använt oss av dessa kategorier.

Respondenterna talar om att resurshushållning är aktiviteter som pågår i undervisningen, det är handlingar som eleverna utför i klassrummet. Resurshushållningsperspektivet finns med hela tiden i undervisningen, det är inget som behandlas under enstaka tillfällen. Ett exempel på detta är att man alltid använder miljömärkta rengöringsprodukter i undervisningen. De aktiviteter som respondenterna talar om inom området mat och måltider är att man inte skall använda mer råvaror än vad som beräknas gå åt. En respondent beskriver hur eleverna får använda sig av vågen så att de inte tar onödigt mycket råvaror.

Och sen kör jag mycket med att dom ska väga pasta,- Vadå väga pasta, det är väl bara att ta. Men 70 gram det är en portion -koka det så ser du om det är lagom till nästa gång, så kan du öka eller minska då, och tänka på om du är hungrig eller inte hungrig. Så vågen kör jag mycket med att dom ska väga och mäta..och så...annars tar dom mer när dom lagar mat och så får dom slänga sen, så tänk efter vad magen säger. (Lärare C)

Respondenterna talar om att använda metoder på rätt sätt i matlagningen. Det handlar om att tillagningen skall vara resurssnål, aktiviteten kan vara att använda rätt kastrull till rätt platta och att använda ugnen till mer än en maträtt. Det handlar också om hur man tar tillvara på restprodukterna genom återanvändning, återvinning och kompostering. Aktiviteterna kan här vara att eleverna källsorterar.

Respondenterna talar om att de i sin undervisning arbetar med att skapa en medveten inställning till användning av resurser. De framhåller vikten av att göra medvetna val och att varje val eleven gör är viktigt. Här beskriver en respondent att eleven behöver bli medveten om att de kan påverka som konsument genom sina val.

Hur man konsumerar, hur man väljer, att varje val är viktigt. Jag tror att det handlar om att medvetandegöra att dom själva kan påverka som konsument. (Lärare B)

Respondenterna diskuterar också användning av jordens resurser. Några exempel på vad respondenterna talar om är att eleverna kan fundera på om det spelar någon roll om förpackningen är av glas eller plast, betydelsen av vilket material möbler är tillverkade av och behöver man köpa nytt eller går det att köpa begagnat. Respondenterna talar också om att det finns olika miljömärkningar och betydelsen av att använda produkter som är miljömärkta. De lyfter fram att det går att välja konventionellt odlade livsmedel eller ekologiskt odlade livsmedel, och vilka konsekvenser de olika valen medför.

Våra respondenters svar på vad resurshushållning innebär för dem stämmer till viss del överens med vad man har funnit i NU-03 (Skolverket, 2005). Kategorierna aktiviteter som pågår i undervisningen och att skapa en medveten inställning till användning av resurser är de kategorier där störst andel lärare återfinns både i NU-03 och i vår undersökning.

De övriga kategorierna i NU-03 har vi svårt att se i våra respondenters intervju svar. Vi tycker att kategorin som handlar om en utmaning av immateriella resurser är svår att särskilja från kategorin att skapa en medveten inställning. Respondenterna talar om att val och varför man ska välja olika saker, och hur valen påverkar individen, samhället och naturen i ett sammanhang. Ingen av våra respondenter talar om resurshushållning genom att använda sig av text i kursplan för HK, som är den sista kategorin i NU-03 (Skolverket, 2005).

Vad tar lärarna upp om resurshushållning i undervisningen?

Respondenternas svar har också analyserats utifrån kursplanens definition av resurshushållning.

Med resurshushållning avses hushållning med såväl mänskliga som ekonomiska och andra materiella resurser och naturresurser, både lokalt och globalt. Förståelsen av samspelet mellan hushåll, samhälle och natur utgör grunden för elevens aktiva deltagande i formandet av en medveten livsstil och ett hållbart samhälle. (Skolverket, 2002b, s. 19)

Resultaten redovisas i två avsnitt. Det första avsnittet behandlar vilka resurser, mänskliga-, ekonomiska-, materiella- eller naturresurser, som respondenterna anger att de berör i sin undervisning. Andra avsnittet behandlar hur respondenterna talar om elevernas förståelse för samspelet mellan hushåll, samhälle och natur.

Hushållning med resurser

Kursplanens definition av resurshushållning (Skolverket, 2002b) består av fyra olika aspekter. För att definiera resurs och dess olika aspekter har vi använt oss av den elektroniska Nationalencyklopedin. En resurs är en ”tillgång som är känd och åtkomlig, i vid bemärkelse ett medel för att underlätta uppnående av ett visst mål för en viss agent” (Nationalencyklopedin).

Vid analys av respondenternas intervjuer framkommer det att de tar upp resurshushållning på olika sätt i undervisningen. Respondenternas svar redovisas genom att vi använder oss av citat från intervjuerna. Svaren redovisas enligt de olika aspekterna, mänskliga, ekonomiska, materiella eller natur, när det är möjligt.

Med materiella resurser avses något som rör materien eller den konkreta verkligheten, fysisk; faktisk eller reellt. Materiella resurser i undervisningen handlar bland annat om rengöringsprocessen av kläder och hem. Som framgår av Tabell 1 anger våra respondenter att de talar om att man ska välja rätt tvätt- eller rengöringsmedel och dosering, lära känna olika miljömärkningar och rengöringsprodukternas inverkan på miljön. Man diskuterar också hur man tar hand om olika restprodukter och avfallshierarkin.

Tabell 1. Exempel på materiella resurser i undervisningen.

Definition	Exempel i undervisningen
Med materiella resurser avses något som rör materien eller den konkreta verkligheten, fysisk; faktisk eller reellt.	Dosering av tvättmedel Vad tvättmedlet gör för naturen Om tvättsymboler och sortering Köper tvättmedel som det inte är blekmedel i Inte köpa plagg med kemtvättssymboler Tittar på de olika miljömärkningarna Hur varor är förpackade Hur förpackningarna ska sopsorteras Möbelval Välja material som håller länge Att vårda och vara rädd om saker Inte ta onödigt mycket råvaror Inte slänga mat Vegetariskt alternativ Köttproduktion

En av respondenterna talar om svårigheterna med att se mat som en restprodukt som inte kan komma till användning. Maten tas tillvara på för att ätas upp vid ett senare tillfälle.

Sen slänger jag aldrig någon mat när barnen är här och ser på. Det kan ju komma någon som äter upp det sen. Eller så fryser jag in det. (lärare F)

Ingen av respondenterna talar om hur man kan ta tillvara på matrester genom att till exempel tillaga en ny måltid.

Med ekonomiska resurser avses något som har att göra med ekonomi. I Tabell 2 kan vi se att respondenterna ger få exempel på ekonomiska resurser i undervisningen. Respondenterna uttrycker däremot att de inte har en budget som tillåter inköp av de varor som man främst vill ha som till exempel ekologiskt odlade livsmedel.

Tabell 2. Exempel på ekonomiska resurser i undervisningen.

Definition	Exempel i undervisningen
Med ekonomiska resurser avses något som har att göra med ekonomi.	Vad vattnet kostar Hur mycket har den kostat i framställning Budget tillåter inte inköp av önskade varor

En respondent berättar att hon ibland måste handla varor av lågprismärke för att hålla budgeten. Eleverna medvetandegörs om att inköpet är ett val av ekonomiska skäl.

...då får jag tänka mer på pengarna än miljön. Det tycker jag är jättetråkigt. Det tycker jag inte alls om. Det berättar jag för eleverna. Ibland håller jag fram Euroshopper, vissa varor kan jag inte tänka mig för de skulle jag inte äta själv, men hallon och så där. (Lärare D)

Respondenterna talar inte om ekonomiska resurser som att föra kassabok eller att göra en egen budget. Ingen av respondenterna lyfter fram att eleverna kan få en budget som de ska hålla sig inom vid planering av en måltid.

Med naturresurser avses någon form av materia och energi som efterfrågas och utnyttjas av människan. Naturresurser i undervisning är den mest förekommande aspekten. Tabell 3 visar att det handlar om att spara på naturresurser i form av el och vatten och att använda metoder

som är resurssnåla. Det talas om varans väg till konsumenten, är det långväga eller kortväga transporter. Även transporter till skolan diskuteras och hur de påverkar miljön.

Tabell 3. Exempel på naturresurser i undervisningen.

Definition	Exempel i undervisningen
Med naturresurser avses någon form av materia och energi som efterfrågas och utnyttjas av människan.	<p>Välj rätt platta till rätt kastrull Använda ugnen till flera rätter Koka med lock Inte för hög värme Inte för mycket vatten i kastrullen Använda eftervärme Diskar på rätt sätt Inte diska under rinnande vatten Handlar mjölk ifrån lokalt mejeri Torskfiske Väljer säsongens frukter och grönsaker Vi snålar på ris Vattenförbrukningen Ekonomiprogram Fyller maskiner Tvätten självtorkar Skadar den miljön när vi har förbrukat den Hur tar jag mig till skolan</p>

Ett flertal av våra respondenter talar om att hushållning av naturresurser är något som sker i samband med matlagningsmetoder. De metoder som nämns i följande citat var de vanligast förekommande hos våra respondenter. De talar om att spara energi och vatten.

Men när man använder disk och diskvatten så talar man ju om hur man ska gå tillväga och varför att man sparar både miljö energi osv. om man diskar på rätt sätt, och likaså vid matlagning och andra metoder så talar man om det att ska man använda ugnen så kan man använda den till flera rätter, och spisen att man har då på platta som är avpassad till kastruller osv. så att det inte ska bli spillvärme på det viset. (Lärare E)

Med mänskliga resurser avses sådant som kännetecknar och är typisk för människan och som tar hänsyn till människor och deras grundläggande behov. I Tabell 4 framgår att mänskliga resurser handlar om ansvarsfördelning inom gruppen och måltidsgemenskap. De mänskliga resurserna förekommer också i samband med olika valsituationer, man talar om att välja produkter som gynnar en som individ men även vad som gynnar andra individer i samhället.

Tabell 4. Exempel på mänskliga resurser i undervisningen.

Definition	Exempel i undervisningen
Med mänskliga resurser avses sådant som kännetecknar och är typisk för människan och som tar hänsyn till människor och deras grundläggande behov.	<p>Trevligt att äta alla på samma gång Rätt arbetsfördelning Medmänsklighet Skapa en mysig tillvaro runt sig Sitta ner och äta och ta sig tid Ordning på arbetsplatsen Rättvisemärkt Om du inte läser på innehållsförteckningen Vad händer med din kropp Väljer produkter som gynnar en som individ</p>

En av våra respondenter talar om mänskliga resurser på det här viset. Hon lyfter fram att olikheter hos individer är en mänsklig resurs.

Alla ska kunna jobba med alla. Att man har lika värde. De måste lära sig att de inte kan göra lika mycket, så de har olika förmågor och kvaliteter på sina förmågor också. (Lärare D)

Handlingar kan inte alltid ses ur endast en aspekt av resurshushållning. Vissa aktiviteter gick inte att placera i en aspekt, då de berör fler samtidigt. Det är en svårighet att bestämma i vilken av aspekterna som handlingen tillhör. Att handla second hand och att sopsortera är exempel på handlingar där fler aspekter behandlas samtidigt. Genom att sopsortera och att återvinna förpackningar sparar man på ekonomiska och materiella resurser samt naturresurser. Vi har valt att sammanföra dessa handlingar i en kategori.

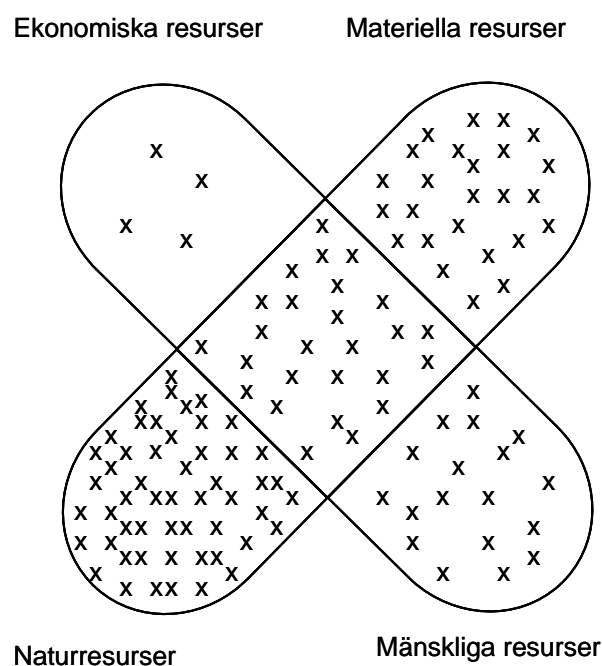
Tabell 5. Exempel på resurshushållning i undervisningen.

Definition	Exempel i undervisningen
Med resurshushållning avses hushållning med såväl mänskliga som ekonomiska och andra materiella resurser och naturresurser	Vad vi gör av avfallet Vi har ju en kompost, vi har sortering av papper, konservburkar, glas Varför man städar, ekonomiska skäl och hälsoskäl Inte behöver köpa allt nytt Hur ser du på det att vi återvinner Hur ser du på att vi kan lämna kläder på..vissa ställen där dom kan sälja second hand

Respondenten belyser elevernas konsumtionsmönster när secondhand ställs mot att köpa ett märkesplagg.

hur ser du på det att vi återvinner och använder, hur ser du på att vi kan lämna kläder på..vissa ställen där dom kan sälja second hand till exempel, hur är det att gå och köpa ett second hand gentemot ett märke, (Lärare A)

För att tydliggöra vilka av aspekterna inom resurshushållning som respondenter tar upp i sin undervisning har vi valt att placera respondenternas svar i en modell som vi själva har utvecklat. Vi har konstruerat en modell av resurshushållning som ser ut som en propeller, som vi kallar resurspropeller (Bilaga 3). Resurspropellern består av fyra propellerblad, där varje blad motsvarar en aspekt på resurshushållning. I mitten av propellern möts de fyra bladen i ett nav. Där har vi placerat de svarsalternativ som lyfter fler än en aspekt på samma gång. I resurspropellern kan vi utläsa att naturresurser är den mest förekommande aspekten inom resurshushållning som respondenterna talar om. De ekonomiska aspekterna talas det minst om.

Figur 3. Resurspropeller
Fördelning av respondenternas svar mellan de fyra resursaspekterna.
I mittnavet finns svar från respondenterna som tar upp mer än en aspekt.

Den aspekt av resurshushållning som dominerar i undervisningen är hushållning med naturreсурter. Det rör sig oftast om att spara på vatten vid diskning, att använda rätt platta vid matlagning. Därefter är det de materiella aspekterna som behandlas av respondenterna. Det handlar om miljömärkning och förpackningar. Ett stort antal handlingar återfinns i propellerns nav, som kan liknas vid HK-ämnets kärna.

Samspelet mellan hushåll, samhälle och natur

Under denna rubrik kommer vi att redovisa hur respondenterna talar om samspelet mellan hushåll, samhälle och natur.

Förståelsen av samspelet mellan hushåll, samhälle och natur utgör grunden för elevens aktiva deltagande i forandet av en medveten livsstil och ett hållbart samhälle. (Skolverket, 2002b, s. 20)

För att beskriva och analysera vad respondenterna talar om när det gäller samspelet mellan hushåll, samhälle och natur har vi tittat på hur lärarna beskriver konsumtionsdelen i produktions- och konsumtionscykeln. Enligt Pieters (1991) så består konsumtionsdelen av tre steg, det första steget fokuserar på inköp av varor, det andra steget behandlar användning av varor och det sista behandlar bortskaffandet av restprodukter.

Vid genomgång av intervjuerna finner vi att det är två delar av konsumtionscykeln som dominerar i undervisningen. Alla respondenter talar om att de använder el och vatten och beskriver hur de på olika sätt arbetar med bortskaffandet av restprodukter. Hos någon respondent handlar det om att endast återvinna kartong och slänga resten i ett gemensamt kärl, då HK-salen inte är utrustad för att kunna hantera sortering. Den här respondenten talar om sortering och bortskaffandet av restprodukter som en väl införlivad handling.

Eleverna får själva sortera här. Papper och glas, metall, komposten. Det ingår ju naturligt. (Lärare F)

Några av respondenter talar om alla delarna av konsumtionscykeln. De ger exempel på undervisningstillfällen där det ges möjlighet till reflektion och ställningstagande över de egna valen. En respondent nämner här att man kan göra olika val vid inköp av varor. Det är viktigt att tänka på konsumtionscykelns olika steg.

När vi använder oss av en vara så tittar vi först på var den är tillverkad och skadar den miljön när vi har förbrukat den, det är ju två viktiga bitar...och förpackningarna tycker jag också är jätteviktiga att titta på, hur är varan förpackad och var gör vi av förpackningsmaterialet, kan det återvinnas, hur ska vi hantera det avfallet. (Lärare A)

Hur påverkar eleverna undervisningen när det gäller resurshushållning?

När vi frågar respondenterna hur elevernas engagemang visas i undervisningen får vi skilda svar. En stor del av respondenterna tycker att eleverna inte visar något intresse för resurshushållning. De tycker att eleverna är oengagerade och initiativlösa. En av respondenterna verkar uppgiven när vi ställde frågan om elevernas engagemang i undervisningen.

Jag tycker inte att dom är engagerade, dom tycker mest bara man är tjatig när man säger till dom. (Lärare C)

Några respondenter beskriver att eleverna är vana att sopsortera hemma. När de har HK kan de inte sopsortera som de är vana vid hemifrån, då HK-salen inte är utrustad med behållare för detta ändamål. Detta medför att eleverna ifrågasätter varför de inte kan sopsortera när de har lektion i HK. Elevers engagemang kring sopsortering formar en debatt om avfallshantering. Elevers reflektion kan väcka engagemang som visar sig utanför HK-undervisningen. En respondent berättar om en lektion som behandlade vikten av att inte köpa torsk då den är utrotningshotad. Detta ledde till att eleverna blev engagerade och talade med matsalspersonalen om lämpligheten med att servera torsk när det finns bättre alternativ.

Den svartlistade fisken. Det har dom själva tagit upp och är medvetna om och säger till i matsalen när de får sånt när vi fick torsk så dom är ganska medvetna om den biten. (Lärare B)

Hur påverkar lärarens livsstil deras undervisning i resurshushållning?

Under intervjuerna fick respondenterna beskriva hur de agerar för resurshushållning i sina hem. Vår avsikt med detta var att vi undrade om respondenternas livsstil påverkar hur de undervisar kring resurshushållning. Genom att fråga respondenterna hur de agerar för resurshushållning i sina hem kan vi ana en koppling till respondenternas livsstil. Fem av våra respondenter uppvisar ett samband mellan hur de talar om sitt eget resurshushållande i hemmet och om undervisningen kring resurshushållning. Respondent B beskriver sitt agerande i hemmet på följande vis, hon handlar alltid ekologiska produkter till hemmet, maten får gärna vara närodlat. Hon använder endast såpa eller andra naturprodukter som rengöringsmedel och betonar vikten av miljömärkning på produkter samt vikten av att använda ekonomiprogram på tvätt och diskmaskin. Denna respondent talar om sin undervisning på följande vis:

Beskriv vad du kan göra som konsument för att minska på jordens resurser. Jag förklarar alltså att tänk att du vaknar en dag och att du ska vara jättepetig och tänka ekologiskt eller miljömedvetet eller resurssnålt. Vad handlar jag för kläder, vad äter jag till frukost, eller hur diskar jag, hur tvättar jag, hur tar jag mig till skolan, vad använder jag där som onödigt papper, och så kommer jag hem och äter igen, inte slänger mat osv. Dom ska tänka på varje moment. (Lärare B)

Vi finner liknande mönster hos de flesta av våra respondenter när de beskriver hur de agerar för resurshushållning i sina hem, och hur de talar om perspektivet i sin undervisning. Graden av respondentens engagemang i hemmet återspeglas i liknande grad i undervisningen.

Diskussion

Här diskuterar vi först vårt metodval och dess tillförlitlighet. Sedan följer en diskussion av hur vårt resultat kan kopplas till litteratur som vi tagit del av.

Metoddiskussion

I detta avsnitt kommer vi att diskutera vår studies reliabilitet som enligt Stukát (2005) innebär kvaliteten på studiens mätinstrument, validitet, dvs. vilken giltighet vår studie har, samt hur generaliserbar våra resultat är.

Vår undersökningsgrupp består av sex respondenter vilka alla arbetar som hem- och konsumentkunskapslärare i två kommuner i södra Sverige, med undervisningserfarenhet mellan sex och 36 år. Våra respondenter är en liten grupp och därför kan våra resultat inte sägas gälla för alla hem- och konsumentkunskapslärare i hela Sverige. Vi är medvetna om att sex intervjuer är ett litet empiriskt material. Därför har vi till största delen valt att analysera våra resultat med hjälp av olika beprövade förklaringsmodeller som vi funnit i litteratur.

Enligt Stukát (2005) bör man träffa respondenten på dennes hemmaplan, så våra möten ägde rum på respondenternas respektive arbetsplatser för att få en så trygg miljö som möjligt under den begränsade tid som stod till vårt förfogande. Hem- och konsumentkunskapsalen är en bekant plats både för respondenten och intervjuaren vilket upplevdes som positivt. Nackdelen med detta var att vi vid några av intervjuerna blev avbrutna av kollegor, vilket medförde att respondenten behövde få frågeställningen upprepad för sig. Trots avbrotten kunde respondenterna fortsätta samtalen som pågick, vilket bekräftas vid genomlysning av intervjun. Intervjuerna ägde rum under eller efter respondenternas arbetsdag. Fördelarna med detta var att respondenten inte upplevde att intervjun tog ”extra tid”, utan kunde fås in under ordinarie arbetsplatstid. Nackdelen kunde ibland vara att respondenten inte kom på allt vad de ville säga eller hade kommande lektioner att tänka på. Vi anser dock att fördelarna med valet av intervjuplats och tid övervägde och inte har påverkat vår studie.

Vi har använt oss av intervjuer som metod då vårt syfte var att vi ville samtala med HK-lärare om hur de arbetar med resurshushållning i deras undervisning. I en kvalitativ intervju ges möjlighet att ”upptäcka och identifiera egenskaper och beskaffenheten hos något, t.ex. den intervjuades livsvärld eller uppfattningar om något fenomen” (Patel & Davidson, 2003 s. 78). Kvalitén på intervjufrågorna säkerställdes genom att vi gjorde en provintervju med en erfaren HK-lärare. Efter intervjun framkom att vi behandlade intervjuguiden på liknande sätt och att frågorna gav oss svar på våra frågeställningar. Stukát (2005) nämner att graden av överensstämmelse mellan olika bedömare vid en kvalitativ undersökning är ett mått på reliabiliteten. Vi har valt att analysera och jämföra våra resultat av intervjuerna och fått en hög grad av överensstämmelse vilket visar på en god reliabilitet.

Genom att ha en intervjuguide med semistrukturerade frågor gav vi respondenterna utrymme att svara med egna ord, och en möjlighet för oss att komma längre och nå djupare inom vårt undersökningsområde (Stukát, 2005). Vid genomlysning av respondenternas svar upptäckte vi att vi ibland har missat att ställa följdfrågor av typen Kan du berätta mer? Här kan vi se en brist i vår intervjuteknik, vilket till viss del kan förklaras av att vi själva är HK-lärare. Det finns självklarheter som vi inte går vidare med i intervjun då båda parter har en förförståelse för ämnesområdet. Stukát nämner också att människor är mer eller mindre ärliga i samband med intervjuer. ”Det är inte otroligt att de ger osanna svar – mer eller mindre omedvetet” (Stukát, 2005, s. 128). Vi upplever att våra respondenter har valt att ge så ärliga svar som de kan i en kort intervjusituation, genom att de deltar frivilligt i vår studie. I resultatdelen har vi

valt att använda oss av många återgivna citat för att belysa våra frågeställningar. Styrkan i detta är att citaten ger läsaren en möjlighet att få en bild av respondenternas svar.

Vår tanke med att använda vignetter som en del i intervjun var att de skulle ge oss ytterligare information om vad som sker på lärarnas lektioner som har anknytning till resurshushållning. Enligt Grønhøj (2002) innebär metoden med vignetter att intervjupersonerna uppmanas att ta ställning till en situation som beskrivs konkret. Efter intervjuerna upptäckte vi att vignetterna delvis har fyllt sitt syfte, och i vissa fall inte gett någon ytterligare information. Vi tror att detta kan bero på att vignetterna togs fram i slutet på intervjun, vilket medförde att respondenterna tyckte att de redan hade sagt allt om sin undervisning och kände sig trötta. Om vignetterna hade kommit i början på intervjun hade svaren på frågorna kring vignetterna blivit mer innehållsrika. Vi tycker dock att metoden med att använda sig av vignetter är värd att prövas fler gånger i detta och andra sammanhang.

Resultatdiskussion

Syftet med vår undersökning har varit att undersöka hur några HK-lärare talar om resurshushållning i sin undervisning. I våra intervjuer med våra respondenter har samtalet kretsat kring resurshushållning, men samtidigt har det blivit ett samtal kring hur lärarna upplever sin undervisningssituation. Under intervjun har det växt fram en berättelse där respondenterna har delgivit oss det som de tycker är svårt, om det som de tycker är viktigt, vilka problem de tycker finns och inte minst glädjen över att arbeta med ungdomar. Utifrån dessa berättelser har vi tolkat respondenternas svar och handlingar genom att ta på oss olika glasögon utifrån några av de författare vi läst.

I NU-03 har författarna funnit ”att det inte enbart räcker med att ”göra” utan att ”görandet” fordrar reflektion för att nås” (Skolverket, 2005, s. 51). I våra respondenters berättelse har vi funnit att alla talar om resurshushållning i olika former av görande, det vill säga om de aktiviteter som pågår på lektionerna. I vår analys av resultaten finner vi en skiljelinje i aktiviteterna som pågår, den ena aktiviteten handlar om *görande* och den andra aktiviteten andra handlar om *reflekterat görande*. Med görandet menar vi aktiviteter utan reflektion, något man gör utan att ifrågasätta eller fråga varför, till exempel använda miljövänligt diskmedel. Med reflekterat görande menar vi aktiviteter där man reflekterar över sin handling, till exempel att man använder miljövänligt diskmedel eftersom det är ett sätt att värna om miljön. Detta sätt att se på görandet finner vi hos Gustavsson (2002) när han beskriver reflektion-i-handling. De aktiviteter som pågår verkar vara självklara för respondenterna, vilket medför att de inte lyfter frågan varför de utför aktiviteterna. Det är en stor brist i HK-undervisningen om läraren inte tänker efter varför dessa aktiviteter genomförs. Om man ser det i ett vidare perspektiv så kan man misstänka att lärarna talar om sin undervisning inför kolleger, föräldrar och chefer på samma sätt som de talat inför oss, och det leder knappast till att tydliggöra vad HK-undervisningen innebär. HK riskerar att bli ett ämne där görandet står i centrum. I kursplanen för HK (Skolverket, 2002b) beskrivs att en viktig grund för bedömning är elevens förmåga till ett reflekterat handlande. För att detta ska kunna vara möjligt måste eleven ges tillfälle i undervisningen att ställa frågan varför.

Björenloo (2007) har intervjuat lärare med olika undervisningsområden om hur de arbetar med hållbar utveckling i undervisningen. I undersökningen träder det fram olika teman på hur lärare beskriver hållbar utveckling. Det handlar om att se helheter och sammanhang, att ta ansvar och ha förståelse för sina handlingars konsekvenser. Vi anser att de olika teman som Björenloo beskriver innehåller ett reflekterat görande. Det handlar om att kunna omsätta kunskap i större perspektiv, ha förståelse för att man kan ha inflytande över de egna valen, samt att även förstå valets konsekvenser för andra. I vår undersökning anar vi att det finns en skillnad mellan hur våra respondenter talar om resurshushållning jämfört med på vilket sätt

Björneloos lärare talar om hållbar utveckling. Vi tror detta beror på att hållbar utveckling är ett vidare och större begrepp än resurshushållning.

När vi analyserade våra respondenters svar på vad de tar upp om resurshushållning i undervisningen fann vi att det var aspekten naturresurser som dominerade. Vi tror att detta bottnar i en kunskapssyn som handlar om vikten av att utföra ett rationellt hushållsarbete. Engberg talar om två olika sätt att se på världen (beskriven i Cullbrandt, 2003), tekniskt instrumentellt och kritiskt. Ett tekniskt instrumentellt synsätt handlar om organisation, effektivitet och att kunskap överförs från experter till vanliga människor. Ett kritiskt synsätt handlar om en medveten användning av resurser och att man stärker individer och hushåll. I vår resurspropeller finns aktiviteter i de olika propellerbladen eller i mittnavet. De handlingar som ligger i propellerbladen är oftast av teknisk instrumentell karaktär. De handlingar som återfinns i mittnavet har en kritisk karaktär eftersom man här belyser att olika handlingar i hushållet påverkar samhälle och natur.

Hur behandlar våra respondenter samspelet mellan hushåll, samhälle och natur? Detta samspel kan ses som en ekologisk modell (Bubolz & Sontag, 1993; Grönqvist & Hjalmskog, 1997; Shanahan, 2003). Hushållet och dess medlemmar påverkar genom sina olika val både samhälle och natur. I vår propeller återfinns bland annat sopsortering i mittnavet. När våra respondenter talar om sopsortering framkommer det saknas utrustning för att hantera detta i HK-salen. Trots denna brist uppger respondenterna att sopsortering är något som eleverna visar sitt engagemang i. Elever ifrågasätter varför de inte kan sopsortera i HK-salen när de kan göra det hemma. Elevernas ifrågasättande kring sopsortering kan diskuteras med hjälp av produktions- och konsumtionscykeln (Pieters, 1991). Linden (2004) menar att sopsortering är en liten åtgärd som är lätt att få människor att genomföra vanemässigt. Enligt kursplanens definition av resurshushållning så ska eleverna få en förståelse för samspelet mellan hushåll, samhälle och natur. Om det inte går att genomföra sopsortering i HK-salen saknar eleven möjlighet att kunna göra val kring återvinning. Endast ett alternativ finns, att slänga allt i en soppåse. Vi anser att det är bedrövligt att det inte förekommer en regelbunden sopsortering i HK-undervisningen. HK-läraren saknar redskap för att kunna genomföra en undervisning enligt läroplan, och elever saknar ett lärotillfälle.

Respondenterna upplever att eleverna inte uppvisar något större engagemang kring resurshushållning förutom när det gäller sopsortering som inte fungerar. Flera respondenter anger att engagemanget hos eleverna finns när det gäller mat och måltider. Elevernas första fråga är ofta relaterad till vad som ska tillagas under lektionen. I mat och måltider finns det flera tillfällen att väcka intresse för frågor som berör resurshushållning, genom att till exempel problematisera det andra steget i konsumtionscykeln, användning av produkter (Pieters, 1991). När respondenterna ber eleverna att spara på vatten och el sägs det ofta: – Stäng av kranen, du måste spara! eller - Stäng av plattan. Läraren kan istället bestämma att eleverna endast får en hink vatten på 10 liter att använda sig av under ett lektionstillfälle. Ett sätt att åskådliggöra vårt beroende av energi kan vara att eleverna endast får disponera el under 30 minuter. Det finns en kvalitetskillnad i dessa två sätt att undervisa, den ena sättet leder till görande och det andra till reflekterat görande. Vi är helt övertygade om att elever älskar utmaningar och vill lära på olika sätt.

För en framgångsrik miljöundervisning krävs det enligt Jucker (2004) att läraren är en förebild. I vår undersökning ser vi ett mönster i respondenters beskrivning av hur de agerar för resurshushållning i sina hem och hur de talar om perspektivet i sin undervisning. Graden av respondentens engagemang i hemmet återspeglas i liknande grad i undervisningen. Ordspråket *Man skall leva som man lär* passar in på hur läraren skall vara för att verka

trovärdig. Vi kan skönja att de respondenter som agerar med ett reflekterat görande i sina hem även talar om sin undervisning i reflekterande termer.

För vidare forskning tycker vi det skulle vara intressant att undersöka om det finns ett större miljöengagemang hos kategorin HK-lärostudenter jämfört med övriga lärostudenter.

Att skriva den här uppsatsen har varit som att bestiga ett berg. När man står nere vid foten och tittar upp syns toppen på berget. Man jämför lite snabbt med kartan i sin hand och tänker, den där bergstoppen verkar ligga inom räckhåll för oss att nå. När vi kom upp till den topp vi såg upptäckte vi att det inte var den högsta toppen. Dimman hade hindrat oss från att se vidare. Vi fortsatte att vandra och passerar topp efter topp. Till slut insåg vi att kartan vi hade inte visade verkligheten, i alla fall inte den verklighet vi trodde oss se.

Vi förstår nu att det finns fler bergstoppar att bestiga, de ligger i dimman och väntar på oss. Det har varit en lång och krokig väg upp till bergets topp. Utsikten från toppen är annorlunda jämfört med den utsikt vi hade vid bergets fot. Vi är nöjda med det vi gjort och det har absolut varit värt våra uppgifter.

Historierna som berättats för oss under vår vandring kunde lika gärna ha varit våra egna. Genom att använda andras berättelser har vi kunnat ställa oss utanför skeendet och se med andra ögon, vilket har gjort att vi funnit metoder och kunskap som vi kan använda oss av i vår egen undervisning.

Referenser

Adenling, E. (2007). *Att bli miljömedveten. Perspektiv på miljöhandbokens textvärld*. Pedagogiska institutionen, Umeå universitet Nr 82

Avfall Sverige, http://www.avfallssverige.se/m4n?oid=848&_locale=1, hämtat 2008-05-09.

Björneloo, I. (2007). *Innebörder av hållbar utveckling - en studie av lärares utsagor om undervisning*. (Göteborg Studies in Educational Sciences, 250). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Bubolz, M., & Sontag, S. (1993). Human Ecology Theory. In P. Boss, W. Doherty & R. LaRossa. (Eds.), *Sourcebook of Family Theories and Methods. A Contextual Approach*. New York: Plenum Press.

Cullbrand, I. (2003). *På väg mot empowerment. Reflektioner över tre studier som behandlar undervisning i hemkunskap*. Göteborgs universitet. Institutionen för hushållsvetenskap. Rapport nr 34.

Dysthe, O., Hertzberg, F., & Løkensgard Hoel, T. (2002). *Skriva för att lära*. Lund: Studentlitteratur.

Grønhøj, A. (2002). *Miljøvenlig adfærd i familien: Et studie av familiemedlemmernes involvering og sociale interaktion*. Institut for markedsøkonomiske fakultet. The Aarhus school of business.

Grönqvist, M., & Hjalmskog, K. (1998). *Hemkunskap - betraktat ur ett didaktiskt perspektiv*. Uppsala: TK tryck i Uppsala.

Gore, A. (2007). *En obekvämt sanning*. Malmö: Damm Förlag.

Hedelin, A., Olofsson, M., Sjöholm, E., & Arvidsson, K. (2005). *Hemkunskap*. Malmö: Interskol.

Jucker, R. (2004). Have the cake and eat it: Ecojustice Versus Development? Is it Possible to Reconcile Social and Economic Equity, Ecological Sustainability, and Human Development? Some Implications for Ecojustice Education. *Educational Studies Journal of the American Educational Studies Assoc*, v 36, n 1, 10-26.

Linden, A-L. (2004). *Miljömedvetna medborgare och grön politik*. Formas, Stockholm.

Myndigheten för skolutveckling (2004). *Hållbar utveckling i praktiken – Så gjorde vi på vår skola*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

Nationalencyklopedin, www.ne.se, hämtat 2008-04-28.

Patel, R., & Davidson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.

Pieters, R. (1991). Changing Garbage Disposal Patterns of Consumers: Motivation, Ability, and Performance. I *Journal of Public Policy & Marketing* vol. 10 (2), 59-76.

- Shanahan, H. (2003). Hushåller – navet i livsystemet. I K. Ellergård & L. Sturesson (Red). *Konsumenterna och makten. Att använda och bevara resurser* (s 165-187). Stockholm: Carlsson.
- Skolverket (2000). *Kommentar till Kursplaner och betygskriterier 2000. Grundskolan*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2002a). *Hållbar utveckling i skolan. Miljöundervisning och utbildning för hållbar utveckling i svensk skola*. Stockholm: Liber.
- Skolverket (2002b). *Kursplaner och betygskriterier 2000*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2005). *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003 (NU-03) Hem- och konsumentkunskap. Ämnesrapport till rapport 253* Förf. Cullbrand, I & Pettersson, M. Stockholm: Fritzes
- SOU 2004:119. *Hållbara laster. Konsumtion för en ljusare framtid*. Stockholm: Integrations- & jämställdhetsdepartementet.
- SOU 2004:104. *Att lära för hållbar utveckling*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Uppsala Universitet, <http://www.did.uu.se/hkrummet/globen2000.htm>, hämtad 2008-04-28.
- Utbildningsdepartementet (2006). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklass och fritidshem Lpo 94*. Stockholm: Fritzes.
- Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Östman, L. (2003). *Nationell och internationell miljödidaktisk forskning: En forskningsöversikt* (Rapport 2003:148). Uppsala: Uppsalas universitet, Pedagogiska institutionen.

Intervjuguide

Inledande frågor

Rundvandring i hk-salen.

År för examination

Antal år som du har arbetat som hk-lärare?

Undervisar du i något annat ämne?

Hur gammal är skolan, antal salar?

Vilken lärobok används?

Vad betyder resurshushållning för lärarna i undervisningen?

Beskriv vad resurshushållning betyder för dig?

Ge exempel på hur du agerar du för resurshushållning i ditt eget hem?

Vad behandlar hk-lärare om resurshushållning i undervisningen?

Mat o hälsa

Boende

Social gemenskap

Konsumentkunskap

Hur påverkar eleverna undervisningen när det gäller resurshushållning?

Vad diskuteras?

Hur märker du att eleverna är engagerade?

Vad vill eleverna ta upp på lektionerna?

Bilaga 1, 2(2)

Vignetter

Varje vignett kommer att skrivas ut på ett eget A4 med stor text så det blir lättläst och överskådligt.

Efter att varje vignett har presenteras kommer följande frågor att ställas till läraren:

- Säg något som du uppfattar som positivt med lektionen.
- Säg något som du uppfattar som negativt med lektionen.
- Hur skulle du gå tillväga om du skulle ha lektionen?

Tvätt

Läraren har planerat dagens lektion och skall ha en genomgång av momentet tvätt. Lektionen består av 4 stationer. Lektionen startar med en genomgång av de olika stationerna. Därefter kommer eleverna att cirkulerar mellan de olika stationerna samt göra instuderingsfrågor som görs när det blir väntetid vid de olika stationerna.

1. Sortering och tvättsymboler Eleverna får en säck med kläder som de ska undersöka tvättsymboler på. Kläderna skall sedan sorteras i lämpliga högar efter tvättsymboler.
2. Strykning Eleverna får börja med att stryka handdukar, därefter får de stryka på en skjorta.
3. Tvättmedel Eleverna får undersöka informationen som finns på tvättmedelpaketet. Finns det någon miljömärkning? Sköljmedel
4. Vika tvätt. Handtvätt Fläckborttagning Eleverna viker tvätt och lägger in på rätt plats.

Mat

Eleverna skall tillaga en måltid där basråvarorna är köttfärs och rotfrukter. Lektionen har planerats vid föregående lektion. Då har eleverna har gjort en inköpslista där de motiverar sina val ur perspektivet resurshushållning. Vid lektionens slut skall eleverna göra en reflektion över hur lektionen har genomförts.

Jämförelse

Eleverna skall tillaga en måltid bestående av pommes frites alternativt klyftpotatis i ugn. Detta serveras med färdigköpta hamburgare alternativt egengjorda nötfärsburgare och råkostsallad.

Eleverna gör en jämförelse mellan

Smak

Innehåll

Pris

Miljöpåverkan

Vill du delta i en studie om resurshushållning i hem- och konsumentkunskap?

Vi är två hem- och konsumentkunskapslärare som skriver vår c-uppsats under våren 2008 på Göteborgs universitet vid Institutionen för mat, hälsa och miljö.

Debatten kring hur vi människor påverkar världens tillstånd är mer aktuell än någonsin. Budskapet lyfts i flera olika sammanhang som till exempel tv, tidningar, fikarummet eller kring köksbordet. Al Gores foton på hur glaciärer smälter ger en tydlig bild av hur jorden påverkas.

I hem- och konsumentkunskapen finns sedan lång tid tillbaka en tradition att ta tillvara och använda våra resurser på ett miljövänligt sätt.

Vi vill intervjua dig som arbetar som hem- och konsumentkunskapslärare för att få en inblick i hur du tänker om detta fenomen. Medverkande lärare arbetar i olika kommuner i Sverige.

Ditt deltagande i undersökningen är naturligtvis frivilligt, men är betydelsefullt då alla svar är intressanta för vår undersökning.

Intervjuerna tar ungefär en timme och kommer att äga rum på din arbetsplats, helst i hemkunskapssalen under ljudupptagning.

Dina svar kommer att behandlas konfidentiellt!

Om du har några frågor kring intervjun kan du vända dig till Anne Törnkvist tele XXXXX eller Agneta Isacson tele XXXXX.

Vi hoppas att du tycker att det här är ett intressant område och vill sätta av en del av din tid för att öka våra kunskaper kring miljömedveten undervisning.

Tack på förhand för din medverkan!

Göteborg, mars 2008

Bilaga 3

